

POROČILO O DELU 4. SKUPINE NA MLADINSKEM ORNITOLOŠKEM TABORU »PTUJ 2004«

POLJSKI (*Alauda arvensis*) IN ČOPASTI ŠKRJANEC (*Galerida cristata*) NA DRAVSKEM POLJU

Člani skupine: Matjaž Kerček (mentor), Ivan Kljun, Mirko Silan, Tom Strojnik

Uvod

Na ornitološkem taboru Breg 2004, se je naša skupina ukvarjala s poljskim in čopastim škrjancem na Dravskem polju. Zanimalo nas je, kje sta razširjena in v kakšnem habitatu živita.

Poljski škrjanec je najbolj razširjen škrjanec v Evropi. Poseljuje vse odprte habitate od Mediterana pa vse do skrajnega severa Evrope, ni ga le na najvišjih delih mlado nagubanih gorstev. Je manj toploljubna vrsta kot čopasti škrjanec in gnezdi tudi na vlažnejših predelih kot so vlažni travniki, barja in tundra (Snow&Perrins). Njegova populacija v Evropi je ocenjena na 25-55 milijonov parov. Ima status ranljive vrste in je uvrščen v kategorijo SPEC 3. V Sloveniji je pogosta vrsta. Njegova populacija je ocenjena na 8000 do 12 000 parov.(Heath). Za najboljše gnezditveno prebivališče poljskega škrjanca veljajo njive okopavin in žitna polja z ozarami. Intenzivno obdelanih travnišč se izogiblje, rad pa naseljuje tudi močvirne travnike in gorske trate. Gnezdi na tleh (Geister). V Sloveniji gnezdi po vseh kotlinah, večjih rečnih dolinah in kraških poljih. Uvrščen je v rdeči seznam ogroženih ptic gnezdilke Slovenije, v kategorijo R. 4 b (Bračko et al.).

Čopasti škrjanec je bil prvotno prebivalec polpuščav in suhih step. Zaradi delovanja človeka se je razširil tudi v Evropo. Z razvojem prometa in industrializacije so se pojavili številni habitati, ki po svojih ekoloških značilnostih spominjajo na njegov prvotni življenjski prostor - cestne bankine, železniške proge, gramoznice, nasutja, njive in druga skromno poraščena tla.. Njegova populacija v Evropi se je od 19 stoletja dalje večala in dosegla višek v prvi polovici 20 stoletja, nakar je začela zopet upadati. Vzroki še niso povsem jasno domnevno pa so posledica klimatskih sprememb in sprememb v kmetijski proizvodnji (Snow&Perrins). V Evropi je njegova populacija ocenjena na 2,1 – 7,2 milijona gnezdečih parov. Čopasti škrjanec je vrsta v upadanju in je uvrščen v kategorijo SPEC 3 (Heath). V Sloveniji je uvrščen med dokaj pogosto razširjene gnezdilke. Strnjeno poseljuje predvsem Dravsko in Mursko ravan, manjše populacije pa so tudi v Ljubljanski kotlini in na Primorskem. Pri nas se njegova razširjenost povečala po II. svetovni vojni – domnevno zaradi povečanja obsega obdelovalnih površin na eni, kot njihovega opuščanja na drugi strani. V Sloveniji je njegova gnezditvena populacija ocenjena na 800 do 1000 parov. (Geister).Gnezdi na tleh. Uvrščen je v rdeči seznam ogroženih ptic gnezdilke Slovenije, v kategorijo V 3.c (Bračko et al.).

Opis območja

Dravsko polje je tektonska udorina ob tektonskem robu Pohorja in Kozjaka. V pleistocenu je Drava zapolnila udorino s silikatnim prodom, ki prekriva tri četrtine površja. Preostalo četrtino površja prekrivajo glineno ilovnati nanosi, ki so jih čez prod nanesele vode s Pohorja na zahodni in Slovenskih goric na vzhodni strani (Perko & Adamič).

Na vsem prodnem delu ravnine voda izginja v tla, zato na površju ni vodotokov. Južno od prodne ravnine so mokrotni Čreti, ki so bili v 80-ih letih 20. stoletja hidromeliorirani. (Perko & Adamič)

Po meji med prodno teraso in Čreti se vleče pas podolžnih obcestnih vasi. Lega naselij je pogojena s kmetijsko rabo v preteklosti, ko so bila na prodni terasi polja, v Čretih pa travniki.

Metode dela

Uporabili smo kvantitativne in kvalitativne metode dela.

Kvantitativne popise smo opravljali v dneh 30.6., 1.7 in 3.7. Uporabili smo metodo štetja na linijskem transektu brez ocenjevanja razdalje (Bibby et al.). Popisna enota je bil par posamezne vrste (en pojoč samec, ena ptica ali dve ptici v neposredni bližini). Opravili smo 6 transektnih popisov v zgodnjih jutranjih urah. Transekti so bili dolgi približno 2 km. Transekte smo vrisali na karto v merilu 1:25 000 in nato v program ArcView, v katerem smo tudi odčitali dolžino transekta. Tako smo lahko izračunali linijsko gostoto (število parov na kilometer transekta) poljskega in čopastega škrjanca. Položaje vseh parov škrjancev smo vrisali na karto. Na vsakem transektu smo prešteli tudi število kultur, število parcel, ter ocenili delež površine, ki ga pokrivajo posamezne kulture. S tem smo želeli ugotoviti, ali obstajajo kašne korelacije med temi spremenljivkami in gnezditveno gostoto škrjancev.

Drugi del našega dela je bilo ugotavljanje razširjenosti obeh vrst škrjancev. To smo opravili tako, da smo se z avtomobilom vozili po Dravskem polju in se na naključnih mestih ustavili, ter sprehodili po okolici. Pozicije vseh parov škrjancev, ki smo jih zaznali, smo vrisali na karto v merilu 1:25 000. Zlasti čopaste škrjance smo pogosto popisali kar med vožnjo, saj se ti pogosto zadržujejo na cestnih robovih.

Rezultati

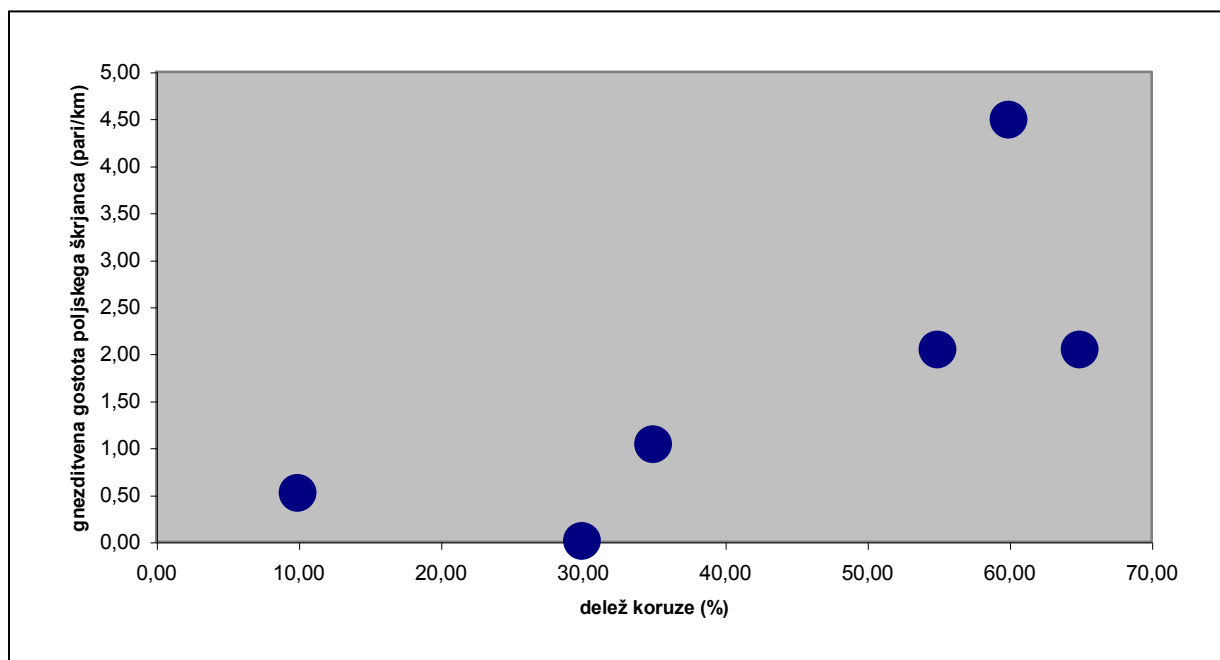
Obe vrsti smo našli na odprtih njivskih površinah z malo ali nič drevja in grmovja. Na transektu med Pragerskim in Požegom je zaradi velikega števila živih mej pel le en poljski škrjanec in le ta sredi ogromne zorane njive.

Ugotovili smo, da je razširjen čopasti škrjanec izključno na prodni terasi (tabela 1). Meja njegove razširjenosti se skorajda sklada z mejo med prodno teraso in ilovnatimi glinenimi sedimenti. Meja je v naravi jasno vidna, saj jo predstavlja pas naselij, ki se vleče od Vidma do Rač. Zaradi naglega pronicanja vode skozi podlago na prodni terasi, je to območje geološke suše. Suhi, topli in odprti predeli pa ustrezajo ekološkim zahtevam čopastega škrjanca. Južno od meje med obema geološkima podlagama ga nismo našli, kljub temu, da na prvi pogled ni opaznih razlik v habitatu na obeh straneh meje. Pri čopastem škrjancu nismo odkrili nobene korelacije med njegovo gnezditveno gostoto ter številom kultur, parcel, ali deležem kake poljščine. Iz tega lahko sklepamo, da je za njegovo prisotnost odločilen faktor geološke podlaga in ne vrsta kultur ali njihova pestrost. Tipičen habitat čopastega škrjanca na Dravskem polju so širne odprte njive na prodni podlagi, z majhnim deležem dreves in grmovja.

tabela 1: gnezditvene gostote poljskega in čopastega škrjanca na posameznih transektih

lokali ­ teta	Geološka podlaga	pari poljskega škrjanca /km	pari čopastega škrjanca/km	število parcel/km transekta	delež k ­ oruze (%)	delež žita (%)
Podova-Brunšvik	prod	1,03	0,51	37	35	60
Rače-Hotinja vas	prod	2,04	1,02	12	55	45
Pragersko Po ­ žeg	glineno- ilovnati sedimenti	0,51	0,00	21	10	30
Jablane	glineno – ilovnati sedimenti	4,48	0,00	29	60	30
Gere ­ čja vas	prod	0,00	1,62	66	30	60
Pleterje	prod	2,04	2,04	29	65	35

Poljski škrjanec gnezdi tako na glineno- ilovnatih sedimentih kot na robu prodne terase (tabela 1). Na robu prodne terase, kjer gnezdi skupaj s čopastim škrjancem, so njegove gostote nižje, kot na obmo­čjih z glineno- ilovnatimi sedimenti, kjer čopasti škrjanec ne gnezdi. Domnevamo, da dosega poljski škrjanec nižje gostote na prodni terasi zaradi kompeticije s čopastim škrjancem. Na transektu med Pragerskim in Po­žegom, kjer prav tako najdemo ilovnato glinene sedimente, pa je nizka gostota poljskega škrjanca pogo­jena, kot že re­čeno, z veliko gostoto živih mej.

slika 1 : Gostota gnezde­čih parov poljskega škrjanca v odvisnosti od dele­ža k­oruze

Ugotovili smo pozitivno korelacijo med gnezditveno gostoto poljskega škrjanca in deležem koruze (slika 1). Ker odgovarjajo koruzi nekoliko bolj vlažna tla, jo sadijo pogosteje na ilovnato – glinenih sedimentih. Poljski škrjanec bolje tolerira višjo vegetacijo kot ostali škrjanci (Snow&Perrins), hkrati pa mu na ilovnato glinenih tleh ne konkurira čopasti škrjanec, tako da so tukaj njegove gostote najvišje na Dravskem polju.

Literatura

Bibby C. et al. (2000). Bird Census Techniques. Second edition – Academic Press, London

Bračko F. et al. (1994). Rdeči seznam ogroženih ptic gnezdil Slovenije. *Acrocephalus* 15 (67): 166-180.

Geister I. (1995). Ornitološki atlas Slovenije. DZS, Ljubljana.

Heath M. et al. (2000). European bird populations: estimates and trends. Birdlife international, Cambridge.

Perko D. & Adamič M. (1998). Slovenija. Pokrajine in ljudje. Mladinska knjiga, Ljubljana

Snow, D.W. & Perrins C.M. eds. (1998): The birds of the Western Palearctic. Vol. 2: Passerines – Oxford University Press, Oxford.